

LBRIS

We know
books

Gabriela
GARCIA

FEMEI ȘI SARE

Traducere din limba engleză și note de
ANCA DUMITRU

NEMIRA

Mulțumesc, Yaneris și Zoila. Mulțumesc, Domingo, Aasheekaa, Lala, Megan, Frank, și Kelvin. Mulțumesc, Jake, pentru că ai fost o sursă neclintită de sprijin de-a lungul fiecărei etape a acestei călătorii.

Mulțumesc, Amanda, Tía, Allie, Diego, Ofe, Toty și Lilia. Mulțumesc tatei, lui An și Mayei. Mulțumesc, Frida. *Gracias abuelita por todo.*² MULȚUMESC, Mami, pentru tot.

¹ „Oamenii mei din Cuba: această carte nu ar fi fost posibilă fără voi. Unchiule Jorge, mulțumesc că ai crezut mereu în mine și pentru că mi-ai oferit un al doilea cămin plin de iubire, afecțiune și bunătate. Te ador. Mulțumesc, unchiule Pablito y Ramses. Mulțumesc Sarei, Linei, lui Madelín, lui Ariel, lui Neisy, lui Robney și tuturor prietenilor mei cubanezi. Yolanda, Yolita, Rosa și Yoan, vă port mereu în inima mea. Mulțumesc întregii mele familii din Mexic, îndeosebi bunicii mele Raquel, surorii mele Geraldine și nepoților mei Toñito, Valentina și Fer. Mulțumesc Brendei, lui Conchis, lui Carlos, lui Pope, Andreei, lui Carlitos, lui Popito, Alejandrei și celorlalți membri ai familiei mele. Mătușă Susie, bunicule Porfirio și Chuchito, mi-e dor de voi în fiecare zi.“ (în lb. spaniolă, în original).

² „Mulțumesc, bunicuță, pentru tot.“ (în lb. spaniolă, în original).

Cuprins

1. Nu dansa dincolo de muntele din zare.....	12
2. Acum totul te ține.....	42
3. O enciclopedie a păsărilor.....	67
4. O șmecheră.....	87
5. Găsiți-vă drumul spre casă.....	111
6. Pradă.....	119
7. <i>Privilegio</i>	144
8. Le place mizeria.....	154
9. Astfel de oameni.....	176
10. O să plouă cu bombe.....	198
11. O altă fată.....	219
12. Mai mult decât ne închipuim.....	244
<i>Mulțumiri</i>	265

1

NU DANSA DINCOLO
DE MUNTELE DIN ZAREMaría Isabel
Camagüey, 1866

La șase și jumătate, pe când toți torcedorii stăteau la mesele lor, în fața mormanelor de frunze, iar supraveghetorul a lovit clopotul, María Isabel și-a plecat capul, și-a făcut semnul crucii în dreptul umerilor și a apucat prima frunză. Cititorul a făcut același lucru sus, pe platforma înălțată deasupra muncitorilor, doar că în mâinile lui nu erau frunze maronii, ci un ziar împăturit.

— Dragi domni, angajați ai atelierului, a spus, începem astăzi cu o scrisoare de mare importanță din partea stimaților editori ai *Aurorei*. Acești oameni cultivați își exprimă afecțiunea pentru muncitorii ale căror aspirații către cunoaștere – știință, literatură și principii morale – alimentează progresul Cubei.

María Isabel și-a trecut limba peste partea lipicioasă de pe dosul frunzei, simțind gustul amar de pământ, de-acum atât de familiar, de parcă s-ar fi născut cu el. A așezat frunza moale peste straturile de dinainte, iar nervurile lungi grămadă, alături. Torcedorii – care puteau fuma câte trabucuri voiau – scăpărau chibrituri și pufăiau de câteva ori, ferind flacăra cu mâinile. Aerul devenea tot mai dens. María Isabel inspirase deja atât de mult praf de tabac, încât devenise ceva obișnuit să-i curgă sânge din nas, dar supraveghetorul nu le permitea muncitorilor să deschidă obloanele mai mult de-o palmă – lumina soarelui ar fi uscat trabucurile. Și-a mscat tusea. Era singura femeie din atelier. Nu voia să pară slabă.

Fabrica nu era prea mare, după standardele cubaneze: o sută și ceva de muncitori, destui cât să răsucescă recolta unei plantații aflate la câțiva kilometri depărtare. Un siloz de lemn aflat la mijloc adăpostea frunzele uscate de soare, înnegrite, de consistența unei foi de hârtie, pe care torcedorii le cărau spre punctele lor de lucru. Lângă siloz, o scară ce flanca scaunul pe care stătea Antonio, cititorul.

A ridicat ziarul, dregându-și vocea.

— *La Aurora*, vineri, 1 iunie 1866, a început el. Nu sunt oare ordinea și moralul bun, pe care producătorii noștri de trabucuri le-au observat în ateliere, la fel ca și entuziasmul de a învăța, dovezi clare că progresăm?

María Isabel a scotocit în stiva ei de frunze, punându-le deoparte, pentru umplutură, pe cele de calitate proastă.

— Intrați numai într-un atelier cu două sute de muncitori și veți fi uimiți de ordinea pe care o veți descoperi,

veți vedea că toți sunt animați de un singur scop: să-și îndeplinească obligațiile...

O căldură înțepătoare străbătea deja umerii Mariei Isabel. Pe măsură ce-aveau să treacă orele, furnicăturile ajungeau zvâcnete, până când, la sfârșitul programului, de-abia dacă avea să-și mai poată înălța capul. *Să-și îndeplinească obligațiile, să-și îndeplinească obligațiile.* Mâinile i se mișcă de capul lor. Se va auzi clopotul și se va uita la teancul de trabucuri netede, ca lucrate în argilă, mirată că ea fusese aceea care le răsucise pe toate. Își închipuia cum pătrund straturile maronii, la nesfârșit, unele în altele – mesele devenind pereți, frunzele devenind ochi, brațe avântate mișcându-se sacadat, până când totul și cu toții deveneau parte a aceleiași poezii fizice, o unică melodie făcută din sudoare. Ora prânzului. Obosise.

*

În oraș era un singur drumeag desfundat care trecea de porțile fabricii și continua spre plantația de trestie-de-zahăr aflată la câțiva kilometri depărtare, ambele deținute de familia creolă Portefños. Pe-aici o lua spre casă María Isabel, pe drumul care șerpuia pe la umbră, ferind-o când și când de soarele nemilos. Se gândea la cuvintele lui Antonio: *Învățătura a devenit un obicei în rândurile lor; acum au lăsat în urmă luptele de cocoși, înlocuindu-le cu cititul unui ziar sau al unei cărți; astăzi disprețuiesc coridele; astăzi îi vedem mai degrabă la*

teatru, la biblioteci sau la asociațiile cele mai active, de unde sunt nelipsiți.

O fi adevărat de vreme ce, de când *La Aurora* dezvăluise caracterul lipsit de civilizație al luptelor de cocoși sau al coridelor, numărul de participanți scăzuse. Dar nu numai recomandările ziarului i-au convins să renunțe la sporturile sângeroase. La mijloc mai erau și îngrijorările. Pâlcuri de muncitori șuşoteau despre grupări rebele care se ridicau împotriva loialiștilor spanioli. Vorbeau despre bărbați care se antrenau împreună pentru a se alătura altora, care porneau spre Havana. María Isabel fusese mult prea încercată de la moartea recentă a tatălui ei, după ce o blestemată de febră tifoidă îl rosese pe dinăuntru în doar câteva săptămâni, ca să bage de seamă la început, ca să-i pese. Dar apoi ajunsese să fie singurul lucru despre care se mai vorbea.

Deși, pe când zvonurile legate de luptele de gherilă se răspândiseră până în partea lor de insulă, la fel se întâmplase și cu poveștile despre lupte. S-au tot schimbat capii grupărilor, înlocuiți ori de câte ori idealurile lor se dovediseră prea riscante. Havana, cu conacele sale înșirate unul după altul, aparținând familiilor spaniole, privea cu nepăsare revoltele și părea din ce în ce mai probabil că regina avea să fie neîndurătoare cu orice formă de rebeliune. Pentru María Isabel, o neliniște usturătoare înlocuise de multă vreme idealurile înalte de la începuturi: *libertate, eliberare.* Ura necunoscutul. Ura faptul că propria supraviețuire depindea de un viitor politic îndoielnic, pe care izbutea cu greu să și-l imagineze.

Acasă. Mama Mariei Isabel stătea pe jos, cu spatele sprijinit de chirpiciul rece al *bobío*-ului¹. Aurelia abia se întorsese și ea de la muncă, de pe plantație.

— *Mamá?*² a spus María Isabel, alarmată s-o găsească așa, cu o îmbujorare nefirească scaldându-i obrazul până-n vârful urechilor.

— *Estoy bien*³, a răspuns. M-a obosit drumul. Știi că mă lasă tot mai mult puterile.

— Nu-i adevărat.

Cu o mână proptită de perete, María Isabel a ajutat-o pe Aurelia să se ridice.

— *Mamá*, a repetat María Isabel, atingând fruntea Aureliei cu dosul palmei, care duhnea atât de tare a zeamă de tutun, încât femeia a icnit. Nu vrei să te odihnești la aer, în hamac? Pregătesc eu prânzul.

Aurelia a bătut-o ușurel pe braț pe María Isabel.

— Ești o fată bună, a spus.

S-au îndreptat spre hamacul întins între palmieri.

Mama Mariei Isabel, chiar și stoarsă de ani și ani de înfrângeri și muncă grea, păstra încă o urmă de eleganță. Pielea îi era fină, abia ridată, iar dinții, șiraguri drepte fără nicio pată. După moartea soțului, Aurelia a avut mulți pretendenți, bărbați știrbi cu pielea subțire ca hârtia și decolorată de soare, care ofereau prea puțină bunăstare – un măgar, o mică parcelă cu arbori de avocado sau palmieri –, poate un strop de grijă, dar femeia i-a pus pe fugă. „O femeie nu lasă iubirea de Dumnezeu,

¹ „Colibă“ (în lb. spaniolă, în original).

² „Mamă“ (în lb. spaniolă, în original).

³ „Sunt bine“ (în lb. spaniolă, în original).

de țară sau de familie“, spunea pe atunci, înainte ca bărbații să înceteze s-o mai curteze. „Am să mor văduvă, așa mi-e scris.“

Dar María Isabel vedea că maică-sa se subrezea. Se dedicase aproape agresiv găsirii unui soț pentru fiică-sa. María Isabel a protestat: era fericită în atelier, pe plantație, transpirând lângă foc, curățând fructe de yucca și banane, aruncându-le într-un vas de fontă cu apă clocoțită pentru *cazuela*¹, adunând sângele porcilor într-o găleată de tablă, cu mânecile suflecate până la cot, ca să facă apoi sângețe lucioși ca pucioasa, sfârtecând cu o macetă o nucă de cocos *doldora* de apă. E drept că torcedorii aveau o meserie la care toți râvneau, onorabilă – își făcuse timp de aproape un an ucenicia, înainte să înceapă să lucreze pentru un salariu. Fabrica o plătea la bucată, cu jumătate din ceea ce câștigau bărbații, iar ea era singura femeie din atelier și știa că bărbații îi purtau pică. Auziseră de această nouă invenție din Havana – o matriță cu care aproape oricine putea să răsucescă un trabuc – și se temeau că María Isabel era vestitoarea a ceea ce avea să vină: femei neîngrijite, lipsite de talent, și puradei soioși care le vor lua slujbele pentru o plată de nimic. Îi sugeraseră că ar putea câștiga mai bine dacă i-ar „distra“ puțin. Din salariul ei, se reținea o sumă mai mare pentru a-l plăti pe cititor.

Uneori, în momente ca acesta, visa, privind-o pe fe-reastră pe maică-sa cum zace în hamac cu fața îmbujorată, că ar putea exista o lume în care Aurelia să nu trebuiască să muncească, o lume unde și-ar petrece

¹ „Cratiță“ (în lb. spaniolă, în original).

timpul având grijă de maică-sa, și nu răsucind trabucuri cot la cot cu bărbații. Și se resemnase deja că va spune „da” oricărui bărbat care i-ar putea oferi zile mai ușoare. Așa îi era scris.

*

După prânz urmau romanele: Victor Hugo, Alexandre Dumas, chiar William Shakespeare; *Contele de Monte Cristo*, *Mizerabilii*, *Regele Lear*. Unele deveniseră atât de populare printre torcedori, că ajunseseră să le dea trabucurilor numele personajelor: Monte Cristo cel firav și sumbru, durduliii și drăgălașii *Romeo y Julieta*¹, iar benzile trabucurilor erau ornamentate cu turniruri și îndrăgostiți lipsiți de noroc.

Erau la începutul celui de-al doilea volum din *Mizerabilii*, ales prin vot cu un consens rar, după ce cititorul terminase *Cocoșatul de la Notre-Dame*. Întregul atelier a izbucnit în aplauze la sfârșitul cărții, iar don Gerónimo, care conducea atelierul de parcă ar fi fost chiar arhidiaconul malefic de la Notre-Dame, i-a pedepsit. Dar muncitorii s-au bucurat zgomotos când Antonio le-a dezvăluit că intrase în posesia unei traduceri spaniole a altei cărți a lui Victor Hugo, cinci volume, de data asta, despre rebeliune și mântuire, despre revolte politice și iubire, o carte care promitea să-i emoționeze și să-i ilumineze înainte de sfârșitul ei dureros.

A fost cel mai pașnic vot din întreaga istorie a atelierului Porteños y Gómez. Iar acum María Isabel își

¹ „Romeo și Julieta” (în lb. spaniolă, în original).

petrecea după-amiezile hălăduind dincolo de câmpurile de trestie-de-zahăr și de plantațiile spălate de apa sărată a mării, până pe țărmurile ceptoase ale Franței. Umbla pe străzile pietruite ale Parisului, își cufunda picioarele în Sena, trecea, ca o cucoană în caleașcă, peste podurile râului și pe sub arcele orașului. A înmuiat o frunză fibroasă între buze, cu răsufierea tăiată de curiozitate – polițistul Javert a pus iar mâna pe Valjean, condamnatul care evadase. Se gândea la evadări și la cum e să fii prins iar. Se gândea la ea. La cum ar fi dacă cineva ar scrie o carte despre ea. Dacă cineva ca ea *ar scrie o carte*.

„A cugeta nu înseamnă a trândăvi. Există o muncă văzută de toți, după cum există una care nu se vede.”¹

Antonio îl imita pe Victor Hugo cu fervoare, ca și cum munca lor, răsucirea frunzelor de tutun, depindea de felul în care el își îndeplinea misiunea. Așa și era, în foarte multe privințe. María Isabel își spunea că ea, o tânără care ar fi trebuit să fie acasă, așteptându-și pretenții, trudea în fabrica asta sufocantă pentru că tot ceea ce avea era un petic arid de pământ, fără un tată sau un frate care să pună pâine pe masă. Cocoșată peste frunzele ei, răsucind și lipind trabucurile tot mai bine, aștepta fiecare zi cu nerăbdare – aștepta vești din capitala unde nu fusese decât o dată, știri despre curiozități științifice și denunțuri ale proprietarilor de plantații cruzi sau necinstiți, povești de călătorie din locuri îndepărtate, pe care abia dacă reușea să și le imagineze.

¹ Victor Hugo, *Mizerabilii*, Editura Cartex 2000, București, 2018.

Și mai erau și darurile. Se pregătea să iasă, îl văzuse pe Antonio lângă supraveghetor, pe când don Gerónimo citea cu voce tare producția și cotele zilei. Antonio își legase calul de un par și îi pusese șaua, ceva ce María Isabel nu mai văzuse decât în Havana, unde oamenii nu călăreau ca la țară, direct pe spinarea calului. Era impresionată și poate că el i-a interpretat privirea drept ceva de o cu totul altă natură, pentru că a doua zi dimineață, pe masa ei de răsucit, se afla un fir de bougainvillea violet. Și apoi, înainte ca Antonio să înceapă să citească noile povești ale zilei, și-a atins ușor pălăria, a privit-o în ochi și i-a zâmbit.

S-a temut, desigur – s-a temut că don Gerónimo va vedea florile de pe masa ei și că o va acuza de indecență, că îi va tăia din leafă sau, mai rău, că își va înteti avansurile pe care i le făcea, crezând-o ușuratică. Cine putea ști de ce-ar fi fost în stare don Gerónimo? Avea o furie dintre cele de nestăpânit, imprevizibilă și oarbă. O amenințase de multe ori, o dată o apucase de gât, din spate, când se pierduse în ceea ce se citea și încetinise ritmul de lucru. Săptămâni la rând a umblat cu vânătăile pe care i le făcuseră degetele lui. Niciun bărbat nu îi luase apărarea, nici măcar Antonio. A luat florile și le-a ascuns în sân. Seara s-a grăbit să iasă, cu ochii țintă în pământ, îngrijorată că Antonio o va privi iar și convinsă că habar nu avea ce i-ar putea spune.

Dar cadourile au continuat – un mango parfumat și copt, o călimară și o pană de scris delicată, o mică broșă de metal. Le găsea ascunse sub straturi de frunze de tutun și le pitea apoi cât de bine se pricepea. Nu a pomenit nimănui nimic despre cum i se făcea curte și evita

privirile lui Antonio, deși uneori citea în mod special câte un pasaj mai delicat, iar ea își ridica numai pentru o clipă ochii – și ai lui erau întotdeauna ațintiți asupra ei.

Până într-o dimineață, când a intrat și acolo, pe masa ei, era la vedere o carte, cu cotorul albastru și aspru la atingere, cu foile ca un papirus subtire și neted. Nu a citit titlul și a ascuns-o sub trabucurile terminate. María Isabel știa că don Gerónimo o va considera obraznică pentru că va fi adus o carte în atelier, o va acuza că e leneșă, poate chiar o va trimite acasă, convins că o femeie nu va învăța niciodată normele stricte pe care munca le impune. Dar s-a grăbit la prânz spre casă, ținând cartea ascunsă sub braț, și, în vreme ce fierbea *yam* deasupra focului de lemne, María Isabel împrăstia fumul cu paginile cărții. Când era convinsă că maică-sa n-o vedea, urmărea cuvintele, trasând cu degetele curbele și muchiile abrupte ale acestora. Nevoia asta de a urma arcurile și cotiturile de pe hârtie, de a ține minte senzația era ca rularea tutunului. A ascuns cartea sub pat.

Când, după-amiază, l-a întâlnit pe Antonio lângă calul său, înainte ca el s-apuce să spună ceva, María Isabel și-a rostit cererea:

— Dacă aș putea cuteza să vă întreb, și vă rog să-mi iertați indiscreția, care este titlul cărții pe care ați pus-o...

— Ce te face să crezi că eu am lăsat-o acolo? a întrebă Antonio, iar obrajii ciupiți de vărsat de vânt i se întinseseră într-un zâmbet.

Instinctiv, María Isabel și-a adunat poalele fustei, dând să plece.

Dar Antonio a oprit-o, punându-și o mână pe brațul ei.